

Перенос “процес – результат”, властивий утворенню термінів *обмотка, згин, розрив, вимір* тощо. Наприклад: *вимір* – “визначення будь-якої величини чогось” і *вимір* – “величина, що вимірюють”.

Відомо, що терміни, утворені за допомогою метафоричного переносу, часто мають емоційно-експресивне забарвлення, яке не бажане при упорядкуванні будь-якої терміносистеми.

Можливо питання про метафоричність терміна і раніше виникали у металургійній галузі. А це значить, що спеціалісти у процесі свого спілкування звертали увагу на такі “незвичайні” терміни, відчуваючи їх метафоричність лише на етапі засвоєння таких термінів понятійно-термінологічною системою, а не пізніше. Тому не можна не погодитися з тими авторами, хто говорить про відсутність експресивності та образності у термінології.

Метафоричність або метонімічність, як засоби утворення, зумовлюють “образність” термінів. Однак образність не сприймається сама по собі через досить тривале вживання слова у контексті певної термінології. Експресивність характерна для термінів лише на початкових етапах існування в тій чи іншій терміносистемі. З часом, коли термін стає широковживаним, його метафорична або метонімічна яскравість втрачається, образність пригасає, оскільки на перший план висувається логічна схема або взаємозв’язок певних наукових побудов.

Таким чином, вторинна номінація у досліджуваній термінології може відбуватися не лише на основі загальноновживаних слів, а й на основі зміни значень існуючих термінів інших терміносистем. Адже їх важливою ознакою є взаємопроникність.

1. Вербицька О.А. Термін і метафоризація. *Культура слова*. – 1986. – Вип. 30. – С.52-56. 2. Даниленко В.П. О терминологическом словообразовании. // *Вопросы языкознания*. – 1973. – №4. – С.76-85. 3. Кандалики Т.Л. Значение терминов и системы значений научно-технических терминологий. // *Проблемы языка науки и техники. Логические, лингвистические и историко-научные аспекты терминологии*. – М.: Наука, 1970. – С.3-39. 4. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. – М.: Изд-во АН СССР, 1961. – 158с. 5. Пряхорова В.Н. Об эмоциональности термина. // *Лингвистические проблемы научно-технической терминологии*. – М.: Изд-во МГУ, 1973. – 74с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ АВІАЦІЙНОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ “РУХ ЛІТАЛЬНОГО АПАРАТА”

© Маргарита Бондарчук, 2000

Київський міжнародний університет цивільної авіації

Стрімкий розвиток сучасної авіації в умовах науково-технічного прогресу зумовлює швидке формування галузевої науково-технічної термінології. Звертання лінгвістів до аналізу авіаційної лексики забезпечує створення єдиної галузевої термінологічної системи, яка б базувалася на терміносистемах відповідних царин знань, стандартизацію на міжнародному рівні, укладання словників тлумачення термінів, їх перекладу, будування комп’ютерної бази даних тощо

На наш погляд, важливим і доцільним є дослідження структури одного з основних фрагментів авіаційної терміносистеми – макрополя “рух літального апарата”. У зв’язку з цим необхідно виявити методом компонентного аналізу структурно-семантичну своєрідність парадигматичних і дериваційних зв’язків авіаційних термінів, які входять до цього макрополя. Предметом дослідження є авіаційні терміни (слова і

словосполучення), що являють собою сукупність найменувань динаміки польоту, техніки пілотування, літаководіння, поведінки літального апарата в повітрі і на землі тощо.

Аналіз семантичної структури авіаційних термінів дозволив виділити на основі спільності у них семантичних ознак (сем) – термінополе, об'єднане архісемою 'рух літального апарата', до якого ввійшли мікрополя, згруповані на базі спільності інтегральних гіперонімічних сем (гіперсем), - 'власне політ літального апарата', 'зліт літального апарата', 'посадка літального апарата' та 'фігури пілотажу'.

Співвідношення параметрів кожного з мікрополів у макрополі "рух літального апарата (ЛА)" становлять: мікрополе "власне політ ЛА" – 45%, мікрополе "фігури пілотажу" – 29%, мікрополе "посадка" – 14%, мікрополе "зліт" – 12%.

Мікрополе "власне політ ЛА" складається з термінологічних блоків, у терміносполученнях яких роль структурно-семантичної домінанти виконують такі слова, як **швидкість, траєкторія, висота, дальність, курс, режим, час, маршрут**. Ці термінорлогічні блоки, в свою чергу, утворюють термінологічні ряди. Наприклад, термінологічний блок зі структурно-семантичною домінантою "швидкість польоту" складається з термінологічних рядів, що містять гіпосеми: 'швидкість загального характеру', 'швидкість технічного характеру', 'діапазон швидкостей', 'космічні швидкості польоту', 'напря́м швидкості польоту', 'економічні особливості швидкості польоту'. Терміни, які належать до термінологічних блоків і рядів перебувають між собою у взаємозв'язку супідрядності або частина – ціле, гіперо-гіпонімічних відношеннях і виражають семантичні взаємовідношення охоплення всіх характерологічних ознак структурно-семантичної домінанти.

Особливістю мікрополя "фігури пілотажу" є те, що в ньому відбувається активне залучення загальноновживаної лексики для створення нових термінів, причому у ролі структурно-семантичної домінанти виступають терміни, метафорично переосмислені (*бочка, гірка, петля, спіраль, штопор*). Авіаційні терміни, які з'явилися в результаті метафоричного перетворення, шляхом ухвалення до авіаційної терміносистеми частково втрачають зв'язок з початковим поняттям і денотативним значенням і переважно набувають сигніфікативного значення, утворюючи авіаційні терміни, які характеризуються мотивованістю, прозорістю внутрішньої форми, що допомагає фахівцям, не звертаючись до словників, зрозуміти значення терміна. Згодом до цього термінополя приєдналися терміни (*поворот, керованість, гальмування*), які утворилися від відповідних дієслів (*повертати, керувати, гальмувати*), до семантики структури яких уходить сема 'рух літального апарата' і які набули у процесі вживання термінологічного значення.

У мікрополі "фігури пілотажу", як і у мікрополі "політ ЛА", термінологічна гіперо-гіпонімічна парадигма об'єднує терміни, що мають у своєму значенні інтегральну експліцитно або імпліцитно виражену гіперсе́му, яка називає поняття одного рівня узагальнення. Наприклад, термін *віраж* включає імпліцитно подані архісе́му 'рух ЛА' і гіперсе́му 'фігура пілотажу' та експліцитно виражену інтегральну се́му 'віраж', а гіпосе́ма виражається експліцитно за рахунок складеного компонента: *глибокий віраж, крутий віраж, зовнішній вираж, стрімкий віраж*. Весь термінологічний ряд виявляє симетричне улаштування, де смислооб'єднувальним компонентом є не лише експліцитно виражена інтегральна се́ма 'віраж', а й диференційні семи, що відбивають 'характер', ступінь складності', 'час' *віражу*, які утворюють свій термінологічний ряд

(внутрішній віраж, прямовисний віраж, віраж з втратою висоти, час увіходження у віраж та ін.).

Для термінологічного мікрополя “фігури пілотажу” характерні ті ж самі парадигматичні зв’язки термінів і терміносполучень, що і для всіх термінологічних блоків і рядів мікрополя “політ ЛА”.

Зроблений за допомогою методу компонентного аналізу структурно-семантичний аналіз авіаційних термінів переконливо доводить, що макрополе “рух літального апарата” є вагомим і типовим для цілісної системи авіаційної термінології української та російської мов, дозволяє визначити його типові риси та специфіку, представити цей фрагмент авіаційної лексики у вигляді стрункої, ієрархічно організованої системи, кожному компоненту якої належить відповідне місце в термінологічному ряді, блоці, мікрополі і, нарешті, у макрополі.

Структурно-семантичний аналіз фрагмента авіаційної терміносистеми - макрополя “рух літального апарата” – показав специфіку семантичних, парадигматичних і дериваційних зв’язків. Основними видами співвідношень між термінами є гіпонімія (рід – вид), супідрядність на одному рівні, парціація (частина – ціле), антонімія, градація, синонімія.

На матеріалі авіаційної термінологічної бази знань й аналізу понятійної та словотвірної структури відповідних авіаційних термінів розроблена модель даного фрагмента авіаційної терміносистеми, яка подана графічно у вигляді ієрархічно й асоціативно супідрядних мікрополів, термінологічних блоків та рядів, що сприятиме вирішенню завдань формалізації і комп’ютерного подання родовидової ієрархії термінів авіаційної галузі знань.

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЗАЛІЗНИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПРОЕКТ РЕЙЛЛЕКСИК

© Едіт Ганиш, Світлана Ісаєнко, 2000

Київський інститут залізничного транспорту

Проблема створення української термінології не тільки не втратила своєї актуальності, а й досі залишається одним з провідних напрямків розвитку лексичної системи української мови. Для багатьох галузей знань, особливо технічного спрямування, є характерними значні прогалини у терміносистемах, обумовлені особливими умовами становлення і розвитку цих специфічних підсистем словника. Як результат - нагальна потреба у підготовці відповідних словників, яку гостро відчувають як власне фахівці у цих дисциплінах, так і ті, хто мають справу з перекладом технічних текстів з іноземних мов на українську. Багато в чому проблема ускладнюється тим, що вже існують загальноприйняті міжнародні терміносистеми, і держави, що прагнуть зайняти гідне місце у науково-технічному прогресі, мають долучати до цих міжнародних систем відповідні розробки на своїх мовах. Бути представленим у таких міжнародних лексикографічних виданнях – це означає бути залученим до всесвітнього технічного розвою і мати визнаний престиж у відповідній галузі знань. У зв’язку з цим завдання філологів, особливо тих, хто безпосередньо працює з фахівцями (як перекладач, як викладач), спрямувати свої наукові дослідження саме на розробку терміносистем на базі існуючих міжнародних взірців.